

Prof. zw. dr hab. Stanisław Rudolf  
Katedra Ekonomii Instytucjonalnej  
Uniwersytetu Łódzkiego

**Recenzja**  
**pracy doktorskiej mgr Arkadiusza Sieronia**  
**pt. Skutki wzrostu podaży pieniądza z perspektywy**  
**efektu Cantillona**

Recenzowana rozprawa poświęcona została jednemu z ciekawszych w mojej ocenie współczesnych problemów ekonomicznych, a mianowicie efektowi Cantillona. Rzadko się zdarza, że zjawisko ekonomiczne odkryte blisko 300 lat temu nadal stanowi przedmiot ożywionych dyskusji. Dodajmy, że jego zakres z czasem nie tylko się nie ogranicza ale ciągle rośnie. Nie przypadkowo więc zjawisko to stanowi przedmiot licznych badań, chociaż, jak słusznie podkreśla Autor, w stopniu niedostatecznym do wagi tego zjawiska. W Jego opinii efekt ten może przekładać się nie tylko na wzrost gospodarczy, ale również na wiele innych aspektów, takich np. jak zróżnicowanie w poziomie dochodów czy wpływ funduszy unijnych na wzrost gospodarczy.

Efekt Cantillona, to efekt dystrybucji, posiadający związek ze wzrostem podaży pieniądza w gospodarce, a dokładniej z nierównomiernym wzrostem takiej podaży, bowiem pieniądź wpływa do gospodarki różnymi kanałami. Właśnie efekty wzrostu podaży pieniądza, ze względu na poszczególne jego kanały, stanowi zasadniczy przedmiot prowadzonych analiz. Rosnąca podaż pieniądza prowadzi zwykle do wzrostu ogólnego poziomu cen w gospodarce i efekt taki wydaje się być dość oczywisty. Mniej oczywiste są natomiast takie zjawiska z tym związane jak zmiany struktury cen oraz rozszerzanie się efektu Cantillona w zależności od początkowych odbiorców dodatkowych zasobów pieniężnych. Odbiorcy ci (efekt pierwszej rundy) w różny sposób wydają swoje pieniądze, zwiększając popyt na poszczególne dobra, co prowadzi do zmian na rynku tych dóbr. Efekt ten stanowi koronny dowód na nieneutralność pieniądza.

Zakreślony przez Autora zakres tematyczny pracy jest bardzo szeroki. Oprócz bowiem teorii pieniądza oraz teorii inflacji, wymienić można teorię podziału dochodu, teorię cyklu koniunkturalnego czy teorię baniek cenowych. W sposób ogólny, praca mieści się w obszarze

historii myśli ekonomicznej. Pracę należy traktować, jako ważny głos w dyskusji na temat roli czynników pieniężnych w gospodarce. Chociaż sprawa nieneutralności pieniądza została już praktycznie przesądzona, dostarczono bowiem olbrzymią ilość na to dowodów, to jednak we wspomnianej dyskusji efekt Cantillona nie odgrywa zasadniczej roli. W badaniach nieneutralności pieniądza częściej autorzy odwołują się do sztywności cen oraz niepełnej informacji. Dlatego też, ze względu na zgromadzone przez Autora argumenty wskazujące na znaczenie efektu Cantillona, sugerowałbym szybkie wydanie tej pracy w formie książkowej, najlepiej również w języku angielskim.

Wartość teoretyczna rozprawy polega na szczegółowym zaprezentowaniu efektu Cantillona, szczególnie zaś tzw. efektu pierwszej rundy. Inaczej niż większość ekonomistów zajmujących się badaniem tej problematyki, Autor ten ostatni efekt uczynił głównym przedmiotem badań. Lektura pracy wskazuje, że takie jego potraktowanie uznać należy za uzasadnione. Wkład Autora polega tu na identyfikacji różnych kanałów dopływu pieniądza do gospodarki i wynikających stąd rezultatów dla wzrostu cen czy redystrybucji dochodów.

Wartość praktyczna rozprawy polega na wskazaniu nowej perspektywy do analizy wielu istotnych współczesnych problemów zarówno ekonomicznych, jak i społecznych. Autor, w oparciu o efekt Cantillona prezentuje odmienne podejście do udzielania pomocy krajom rozwijającym się. Godne podkreślenia są również jego rozważania na temat wpływu efektu Cantillona na nierówności dochodowe. Interesujące (kontrowersyjne) są również jego rozważania na temat wpływu funduszy Unii Europejskiej na rozwój krajów będących ich beneficjentami. Kontrowersyjna jest również teza, że „wydatki na turystykę nie sprzyjają wzrostowi gospodarczemu” (s. 131).

Struktura rozprawy wynika z nakreślonego we wstępie głównego celu pracy oraz poszczególnych celów cząstkowych. Układ pracy jest logiczny, poszczególne jej rozdziały składają się na zwartą całość. Praca stanowi interesujący, merytorycznie poprawny i wyczerpujący materiał, w którym na podkreślenie zasługuje konsekwentna prezentacja efektu Cantillona we wszystkich możliwych jego aspektach. Autor nie ogranicza się zwykle do prezentacji tego efektu, ale pokazuje go na szerszym tle istniejących w tym zakresie uwarunkowań. Często odwołuje się do historii, poszukując w niej wsparcia dla swoich tez. Wdaje się również w polemikę z innymi autorami.

Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów oraz zakończenia. Są one podporządkowane realizacji głównego celu pracy oraz służą weryfikacji hipotez badawczych.



We wstępie autorzy formułują zwykle w sposób klarowny cele pracy, hipotezy badawcze i ewentualnie pytania badawcze. W tym przypadku wszystko jest mocno pomieszane, co nie ułatwia lektury pracy.

W wstępie Autor nie formułuje bezpośrednio celu pracy. Formułuje natomiast „główny problem badawczy” jako „określenie skutków gospodarczych efektu Cantillona, czyli zbadanie istotności tego, w jaki sposób nowe pieniądze są wprowadzane do gospodarki i rozchodzą się po niej” (s. 8). Za główny cel badawczy rozprawy przyjmuje natomiast rozwiązanie tego właśnie problemu. Formułuje następnie 9 celów cząstkowych, ale czyni to w postaci pytań. Odpowiedzi na te pytania mają stanowić wspomniane cele. Pytania te dotyczą m.in. interpretacji efektu Cantillona, jego wpływu na przebieg cyklu koniunkturalnego, i powstawania baniek cenowych, znaczenia sposobu wprowadzania nowych pieniędzy do gospodarki, wpływu wzrostu podaży pieniądza na sektor finansowy i redystrybucję dochodów czy obecności efektu Cantillona w wymiarze międzynarodowym.

Realizacji powyższych celów Autor dokonuje poprzez weryfikację hipotez badawczych. Główną „hipotezę roboczą” formułuje w sposób następujący: „dla gospodarki istotny nie jest wyłącznie sam wzrost podaży pieniądza, ale także sposób, w jaki on zachodzi” (s. 8). Formułuje również 3 inne następujące hipotezy:

„H1: Efekt Cantillona jest jedną z przyczyn nieneutralności pieniądza

H2: Różne metody inflacji monetarnej skutkują odmiennymi realizacjami efektu Cantillona, w niejednakowy sposób wpływając na realne zjawiska gospodarcze, w tym na przebieg cyklu koniunkturalnego.

H3: Efekt Cantillona ekspansji kredytowej przyczynia się do występowania cyklu koniunkturalnego, powstawania baniek cenowych, rozrostu sektora finansowego oraz wzrostu nierówności dochodowo-majątkowych.

Zarówno cele pracy, jak również hipotezy badawcze wskazują na bardzo szeroki zakres prowadzonych analiz. Widać wyraźnie, że Autor nie zamierza się samoograniczać, planując badania we wszystkich możliwych aspektach.

W rozdziale pierwszym, stanowiącym wprowadzenie do recenzowanej monografii dominują rozważania o charakterze ogólnym i teoretycznym. Jest to ważny rozdział dla całej pracy, bowiem naświetla analizowane dalej problemy od strony teoretycznej i stanowi tło dla dalszej analizy. Ten obszerny, bo liczący 100 stron rozdział poświęcono znaczeniu efektu Cantillona w teorii ekonomii. Efekt ten, jak wspomiano, jest ważnym dowodem na nieneutralność pieniądza, stąd Autor najpierw szeroko omawia neutralności pieniądza. Następnie przechodzi do zaprezentowania istoty efektu Cantillona w kontekście neutralności

pieniądza, inflacji monetarnej oraz cyklu koniunkturalnego. Te jego rozważania należy uznać za najważniejszą część rozdziału, tak ze względu na kompleksowość prezentacji, jak również na poglądy Autora dotyczące efektu Cantillona, którym pozostaje wierny w całej pracy.

Dalsza część rozdziału ma charakter historyczny i dokonano w niej przeglądu literatury dotyczącej efektu Cantillona oraz jego znaczenia w historii myśli ekonomicznej. Zaprezentowano tu w ujęciu chronologicznym poglądy wszystkich ważniejszych autorów (i szkół) podejmujących tę problematykę. Przedmiotem analizy stały się więc poglądy samego R. Cantillona, oraz D. Hume'a, czy J. Cairnes'a, a następnie I. Fisher'a, J. M. Keynesa czy M. Friedmana, aż do współczesnych ekonomistów głównego nurtu. Należy dodać, że nie jest to bierna prezentacja poglądów tych autorów, że Autor wchodzi z nimi w polemikę, wskazując na liczne błędy w ich rozumowaniu. Warto tu przywołać polemikę Autora z ekonomistami głównego nurtu, którym zarzuca, że ich wnioski „na temat neutralności pieniądza wynikają z przyjęcia upraszczających, nierealistycznych założeń (s. 110).

Po tym rozdziale wprowadzającym, następuje jeszcze obszerniejszy rozdział drugi którego celem jest „wskazanie i opisanie różnych kanałów, przez które nowy pieniądz może zostać wprowadzony do gospodarki” (s. 112). Autor zidentyfikował tu aż 13 takich kanałów, które następnie analizuje z podziałem na tzw. metody rynkowe (7) i nierynkowe (6). Zastosowane tu kryterium rynkowości służy wyeksponowaniu sposobów dopływu pieniądza do gospodarki. Autor zwraca uwagę na wynikające stąd znaczne różnice tak dla gospodarki, jak i cyklu koniunkturalnego. Ważny jest tu również sposób prezentacji poszczególnych metod. W pierwszej kolejności odnosi je do poglądów samego Cantillona, a następnie dokonuje szerokiej ich oceny, nierzadko z uwzględnieniem danych liczbowych. Jest to pierwsze tak kompleksowe ujęcie tej problematyki w literaturze, stąd zasługuje na szczególne podkreślenie.

Szczególnie interesująca, a zarazem ważna dla współczesnej gospodarki jest część rozważań poświęconych metodom rynkowym. Do metod tych zalicza takie, „które nie naruszają zasady dobrowolności charakterystycznej dla wolnego rynku, a więc nie opierają się na przymusie” (s. 115). Są to zarówno metody prowadzące do wzrostu globalnej podaży pieniądza oraz transfery z zagranicy. Wśród analizowanych w tej części rozdziału metod rynkowych na uwagę ze względu na swoją aktualność zasługują: wydatki turystów zagranicznych, prywatne jednostronne transfery zagraniczne, eksport dóbr oraz inwestycje zagraniczne. Wszystkie zostały poddane szczegółowej wielostronnej analizie. Analizę tę uzupełniają obszerne komentarze zamieszczone w przypisach.



Druga z wymienionych metod wprowadzania pieniądza do gospodarki, to tzw. metody nierynkowe, które "naruszają zasadę dobrowolności cechującą transakcje wolnorynkowe i opierają się na przymusie" (s. 154). Omówione tu zostały szeroko zarówno metody prowadzące do zwiększenia globalnej podaży pieniądza, jak i transfery pieniężne z zagranicy. W pierwszym przypadku Autor koncentruje się na wzroście podaży pieniądza rządowego, w tym na psuciu monety oraz drukowaniu przez rządy banknotów, a także na ekspansji kredytowej banków państwowych. Na podkreślenie zasługują rozważania Autora dotyczące pomocy zagranicznej oraz pożyczek zagranicznych. Zdaniem Autora „w każdym przypadku nierynkowy transfer pieniędzy do danej gospodarki wynika z użycia przemocy a zatem stanowi ingerencję w mechanizm rynkowy” (s. 227). Powoduje to rodzaj zewnętrznego szoku podażowego i prowadzi do wzrostu cen. W tym kontekście krytycznie ocenia wpływ funduszy unijnych na wzrost gospodarczy.

W rozdziale drugim Autor pominął najważniejszy z kanałów dopływu pieniądza do gospodarki, jakim jest ekspansja kredytowa, ale tylko dlatego, żeby go poddać w rozdziale trzecim szczegółowym badaniom. W rozdziale tym, najobszerniejszym, Autor koncentruje się na badaniu wpływu wynikającej stąd podaży pieniądza na takie czynniki jak cykl koniunkturalny czy powstawanie baniek cenowych, a także nierówności dochodowe. Badania pokazały, że ekspansja kredytowa może pociągać za sobą taką redystrybucję dochodów, która powoduje zwiększenie nierówności dochodowych i majątkowych. Autor wyciąga stąd wniosek, że efekt Cantillona może w jakimś stopniu odpowiadać za rosnące nierówności dochodowe. W rezultacie formułuje słuszny pogląd, że „efekt pierwszej rundy pociąga za sobą nie tylko konsekwencje natury czysto ekonomicznej, ale także społecznej” (s. 235).

W rozdziale tym wkład Autora do teorii ekonomii jest największy. Jest to tym bardziej istotne, że analizowana problematyka dotyczy współczesnych problemów gospodarczych. Autor udowadnia, że właśnie efekt Cantillona stanowi przyczynę wielu wspomnianych wcześniej negatywnych zjawisk gospodarczych. Może to mieć miejsce nawet w sytuacji jeśli ceny towarów i usług pozostają na względnie niskim poziomie. Udowadnia również, że dla gospodarki ważniejszy jest sposób dopływu pieniądza do gospodarki niż ilościowy wzrost podaży pieniądza. Formułuje również wiele innych wniosków o istotnym znaczeniu dla teorii ekonomii. W rezultacie Autor formułuje tezę, że prowadzone w tym rozdziale rozważania „pomogą ulepszyć teorię inflacji oraz teorię cyklu koniunkturalnego” (s. 235). Należy oczekiwać, że Autor osobiście podejmie takie wyzwanie.

Reasumując powyższe rozważania można stwierdzić, że recenzowana monografia stanowi poważną pozycję naukową. Świadczy o tym zarówno wysoka wartość merytoryczną

prorowadzonych analiz, jak i zakres oraz wielowątkowość badanej problematyki. Autor wykazał nie tylko olbrzymią erudycję w zakresie badanej problematyki, ale również fascynację przedmiotem badań. Wykazał się również niezwykłą pracowitością. Niewątpliwym walorem pracy jest jej kompleksowość, polegająca na interpretacji analizowanych zjawisk z różnych punktów widzenia, na prowadzeniu analizy na różnych płaszczyznach itp. Dzięki temu czytelnik uzyskuje możliwość lepszego zrozumienia prezentowanych problemów. Na szczególne podkreślenie zasługuje olbrzymia bo licząca ponad 750 pozycji literatura, głównie angielskojęzyczna. Została ona szeroko wykorzystana nie tylko w tekście głównym, ale również w obszernych przypisach, stanowiących ważne uzupełnienie dla prowadzonych rozważań.

Prezentowane wyżej uwagi na temat wysokiego poziomu merytorycznego pracy nie oznaczają, że nie można sformułować pod jej adresem uwag krytycznych. Podkreślany wcześniej kompleksowy charakter prowadzonej analizy, jej wielowątkowość i wielopłaszczyznowość przynosi nie tylko lepsze naświetlenie faktów, ale również liczne powtórzenia. Często te same stwierdzenia i informacje podawane są wielokrotnie. Oczywiście nie zawsze takie powtórzenia są nieuzasadnione, ze względu na ich prezentację w innym kontekście, bądź służą uzasadnieniu innych tez.

Dalsze uwagi i sugestie, formułuję bardziej pod adresem książki, która mam nadzieję powstanie, niż pod adresem dysertacji. Przede wszystkim praca dla „normalnego” czytelnika jest zbyt obszerna. Fascynacja problemem stanowi z jednej strony ważną zaletę, co podkreślałem w recenzji, ale nadmierna fascynacja może być również niebezpieczna. Objawy nadmiernej fascynacji są widoczne w pracy. Czytelnik odnosi bowiem wrażenie, że wszystko się Autorowi kojarzy z efektem Cantillona. Nawet dojście Hitlera do władzy (s. 223). Dodatkowo Autor ma pretensje do innych autorów, że nie dzielają jego fascynacji wspomnianym efektem, że nie traktują go w nadzwyczajny sposób na jaki zasługuje. Autor zdaje się nie dostrzegać innych zachodzących procesów, które mogą osłabiać efekt Cantillona, bądź go eliminować. Z lektury pracy wynika, że efekt ten jest bardzo istotny bądź istotny w pewnych sytuacjach, zaś mniej istotny w innych. Sugerowałbym więc dokonanie we wstępie zawężenia przedmiotu rozważań do sytuacji najważniejszych i jedynie zasygnalizowania pozostałych.

Strona formalna pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Napisana została poprawnym językiem, stąd jej lektura nie sprawia większych trudności. Pewnym utrudnieniem przy jej czytaniu są liczne literówki i inne niedoskonałości techniczne. W pracy znalazły się terminy odbiegające od polskiej terminologii. W rozdziale drugim np. używany jest wielokrotnie



termin „sektor budowlano-konstrukcyjny, zaś w rozdziale trzecim „sektor konstrukcyjny”. Spotkać można również takie niezręczne sformułowania jak „podaż pieniądza może wejść do gospodarki” (s. 224), czy „metody inflacji” (s. 9).

Rozprawę doktorską mgr Arkadiusza Sieronia uznać należy za pracę interesującą, o wysokich walorach merytorycznych. Autor podjął ambitny zamysł badawczy, tak ze względu na aktualność badanej problematyki jak i jej złożoność. Recenzowana rozprawa świadczy o dobrze ugruntowanej wiedzy Autora w obszarze będącym przedmiotem jego zainteresowań. Jego warsztat badawczy uznać należy za dojrzały, wykazał również umiejętność posługiwania się wykorzystywanymi narzędziami analizy.

Podniesione uwagi, z których większość ma charakter dyskusyjny i polemiczny nie umniejszają wysokiej oceny poziomu merytorycznego pracy. Zasluguje ona na szerszą popularyzację w postaci pozycji książkowej. Przy przygotowywaniu pracy do druku sugerowałbym jednak wykorzystanie prezentowanych wcześniej uwag i sugestii.

Uważam, że praca doktorska mgr Arkadiusza Sieronia spełnia kryteria stawiane pracom doktorskim w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki a dnia 14 marca 2003 r. (art. 134.1). W związku z powyższym wnoszę o jej przyjęcie i stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Arkadiusza Sieronia do publicznej obrony.

Wysoki poziom merytoryczny rozprawy doktorskiej upoważnia recenzenta do wystąpienia z wnioskiem o przyznanie Autorowi stosownej nagrody.

Łódź, dnia 12 września 2016 r.

